

اقامت تحت مراقبت

الکترونیکی زندانیان

تالیف:

مونا منصوریه

انتشارات موجک

سرشناسه : منصوریه، مونا، ۱۳۶۵ -

عنوان و نام پدیدآور : اقامت تحت مراقبت الکترونیکی زندانیان / تالیف مونا منصوریه.

مشخصات نشر : تهران: انتشارات موجک، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری : ۱۱۱ص.؛ جدول، نمودار.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۹۹-۴۸-۱، ۲۰۰۰۰۰ ریال

وضیعت فهرست نویسی : فیا

موضوع : مجازات های جایگزین زندان

موضوع : Alternatives to imprisonment

موضوع : مجازات های جایگزین زندان -- ایران

موضوع : Alternatives to imprisonment -- Iran

موضوع : تعلیق مراقبتی

موضوع : Probation

رده بندی کنگره : ۱۳۹۶ ۷ الف م ۸ / ۵ / ۱۲۷۶ H

رده بندی دیویی : ۳۶۴/۶۸

شماره کتابشناسی ملی : ۴۷۴۱۲۷۲

انتشارات موجک

تلگرام : ۰۹۰۱۷۶۷۲۵۰۲ کانال: telegram.me/mojak1

تلفن مرکز پخش : ۰۲۶۳۲۴۰۳۵۱۶ - ۰۲۶۳۲۴۰۳۵۱۳ - ۰۲۱۶۶۱۲۷۵۹۳

ایمیل : mojakpublication@yahoo.com

سایت: www.mojak.ir

عنوان : اقامت تحت مراقبت الکترونیکی زندانیان

تالیف : مونا منصوریه

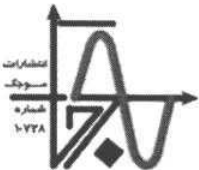
طراح جلد : سیده زهرا روشنایی

مشخصات ظاهری : ۱۱۱ صفحه، قطع وزیری

چاپ اول : بهار ۱۳۹۶، تیراژ : ۱۰۰۰ جلد

قیمت : ۲۰۰۰۰۰ ریال، شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۹۹-۴۸-۱

حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

پیشگفتار.....	۱
مقدمه.....	۳
فصل اول: مفهوم نظارت الکترونیکی و کاربردهای آن.....	۹
۱-۱ پیش در آمد.....	۹
۲-۱ مفهوم نظارت الکترونیکی.....	۹
۳-۱ پیشینه‌هایی در زمینه اقامت تحت مراقبت الکترونیکی زندانیان.....	۱۱
۴-۱ پیشینه کاربرد نظارت الکترونیکی در نظام‌های حقوقی.....	۱۴
۱-۴-۱ پیشینه بحث در نظام حقوقی کامن‌لاو.....	۱۵
۲-۴-۱ پیشینه بحث در نظام حقوقی رومی-ژرمنی.....	۱۵
۵-۱ جایگاه بحث در عرصه علوم جنایی.....	۱۶
۶-۱ علوم جنایی حقوقی.....	۱۷
۱-۶-۱ بند اول: حقوق کیفری عمومی.....	۱۸
۲-۶-۱ بند دوم: حقوق کیفری اختصاصی.....	۱۸
۳-۶-۱ بند سوم: حقوق زندان‌ها.....	۲۰
۷-۱ علوم جنایی تجربی.....	۲۲
۱-۷-۱ بند اول: جرم‌شناسی.....	۲۲
۲-۷-۱ بند دوم: کیفرشناسی.....	۲۳

۱-۷-۳ بند سوم: جامعه‌شناسی کیفری

فصل دوم: جلوه‌ها، مراحل، اهداف و مزایای نظارت الکترونیکی

۱-۲ پیش درآمد

۲-۲ جلوه‌های نظارت الکترونیکی

۱-۲-۲ حبس خانگی

۲-۲-۲ تعلیق مراقبتی فشرده

۳-۲-۲ کنترل اشخاص در انتظار محاکمه

۳-۲ اهداف و مزایای نظارت الکترونیکی

۱-۳-۲ دیدگاه ادر موافقان

۲-۳-۲ دیدگاه مخالفان

۱-۲-۳-۲ دیدگاه قضایی

۲-۲-۳-۲ دیدگاه حقوقی

فصل سوم: ساز و کارهای نظارت الکترونیکی

۱-۳ پیش درآمد

۲-۳ فناوری کنترل و مراقبت ثابت

۱-۲-۳ سامانه‌های تماس برنامه‌ای

۲-۲-۳ سامانه‌های سیگنال مداوم

۳-۲-۳ دستگاه‌های کنترل گروهی

۳-۳ فناوری کنترل متحرک

۱-۳-۳ دستگاه‌های کنترل صحنه‌ای

۲-۳-۳ سامانه‌های ردیابی موقعیت

۴-۳ فناوری نظارت الکترونیکی در خصوص بزهکاران الکلی

۱-۴-۳ سنجش الکل خون از راه دور

- ۲-۴-۳ دستگاه‌های قفل کن احتراق ۵۱
- ۵-۳ سامانه گزارش گیری خود کار ۵۳
- ۱-۵-۳ سامانه گزارش گیری با استفاده از تلفن ۵۴
- ۲-۵-۳ سامانه گزارش گیری با استفاده از رایانه ۵۵
- ۶-۳ سامانه توجه و هشدار به قربانیان ۵۷

فصل چهارم: شرایط و مراحل اجرای نظارت الکترونیکی ۶۱

- ۱-۴ پیشدرآمد ۶۱
- ۲-۴ شرایط اجرای نظارت الکترونیکی ۶۲
- ۳-۴ مراحل اجرای نظارت الکترونیکی ۶۵
- ۱-۳-۴ نظارت الکترونیکی، پیش از مرحله دادرسی ۶۶
- ۲-۳-۴ نظارت الکترونیکی در مرحله دادرسی و اجرای حکم ۷۱

فصل پنجم: بررسی نظام جایگزین حبس و مراقبت الکترونیک و آیین‌نامه آن در ۷۳

- نظام کیفری ایران ۷۳
- ۱-۵ پیش درآمد ۷۳
- ۲-۵ مجازات‌های جایگزین حبس در اسناد بین‌المللی ۷۴
- ۳-۵ معایب و ضرورت مجازات‌های جایگزین ۷۵
- ۱-۳-۵ مضرات حبس، فواید آزادی ۷۷
- ۴-۵ راه‌های جایگزین مجازات زندان ۷۸
- ۱-۴-۵ اخطار کردن ۸۰
- ۲-۴-۵ جریمه ۸۱
- ۳-۴-۵ حکم تأخیری ۸۱
- ۴-۴-۵ جبران حقوق بزه دیده ۸۱
- ۵-۵ حبس و مجازات‌های جایگزین در ایران ۸۲

- ۲-۵-۱ آزادی مشروط ۲
- ۲-۵-۲ تعلیق مجازات ۲
- ۳-۵-۱-۲ تعلیق ساده اجرای مجازات ۳
- ۵-۵-۲-۲ تعلیق توام با مراقبت ۵
- ۶-۵-۳ تبدیل مجازات حبس ۶
- ۶-۵-۶ حبس و جایگزین آن در فقه و اسلام ۳
- ۷-۵ جایگزین های جرح و تعدیل کننده در نحوه اجرای مجازات حبس در کشورهای مختلف ۵
- ۸-۵ ویژگی های جایگزین حبس ۶
- ۱-۸-۵ جمع و شارکتی بودن ۶
- ۲-۸-۵ دو سویه و نوافقی بودن ۷
- ۳-۸-۵ قابل بازگشت بودن ۸
- ۴-۸-۵ قابل تعلیق، تبدیل، تخفیف ۸
- ۵-۸-۵ عدم طرد مجرم از اجتماع ۹

- فصل ششم: نتیجه گیری و پیشنهادها ۱۰
- ۱-۶ نتیجه گیری ۱۰
- ۲-۶ پیشنهادها ۱۰
- ۱-۲-۶ پیشنهاد های نظری ۱۰
- ۲-۲-۶ پیشنهاد های کاربردی ۱۰

- منابع ۱۰
- منابع فارسی ۱۰
- کتب ۱۰
- مقالات ۱۰

۱۱۰ قوانین

۱۱۰ منابع انگلیسی

www.ketab.ir

پیشگفتار

در طول تاریخ مجازات‌های بسیار گوناگونی برای افرادی که از دستورات دینی یا حکومتی تخطی می‌کردند در نظر گرفته شده است که زندان جزء ابتدایی‌ترین و قدیمی‌ترین نوع این مجازات‌ها بوده است. با گذشت زمان و اجرای مجازات زندان حاکمین، جرم شناسان و حقوق دانان دریافته‌اند که این نوع از مجازات جدای از اهدای آزادی است که برای این نوع از مجازات در نظر گرفته شده است دارای معایب گوناگونی نیز می‌باشد. چه در مورد ایجاد آن که با بزرگ و مدرن شدن زندان‌ها به نوعی این مبنای ایجاد که نوعی ارباب‌آوری بود ریزش و حتی به جایی امن برای زندگی بعضی از مجرمان تبدیل شد؛ چه در اجرای آن که معمولاً علاوه بر تحمیل هزینه سنگین ایجاد، ساخت و نگهداری زندان و تامین مایحتاج اولیه زندانیان، کم‌کم بارش سریع تعداد زندانیان موجب کمبود فضای کافی برای نگهداری از مجرمان گردید و چه در هدف غایی آن که همانا اصلاح‌پذیری مجرم بود که نه تنها این مهم در بسیاری از مواقع محقق نشد بلکه زندان به مدرسه‌ای عالی برای یادگیری و آموزش انواع روش‌های حرفه‌ای تر و کم‌خطرتر برای ارتکاب جرم تبدیل شد. بر همین اساس جرم شناسان و حقوق دانان برای جلوگیری از این مضرات پیشنهادها و نظریه‌های مختلفی ارائه کردند که تحت عنوان مجازات‌های جایگزین زندان مطرح شدند. کنترل الکتریکی مجرمان از همین جایگاه نشأت گرفته است.

مفهوم کنترل الکترونیکی مجرمان، نخستین بار توسط دکتر روبرن شوارتزگیل^۱ در دهه ۶۰ میلادی بر سر زبان‌ها قرار گرفت. پس از آن حدود ۲۰ سال طول کشید تا مفهوم مزبور در مقام عمل، نمایان گردد. نظارت الکترونیکی این امکان را می‌دهد تا چنانچه فردی ملزم به حضور در مکانی خاص و ساعتی خاص شده باشد مأموران ذیربط بتوانند سرعت تمرد و یا اطاعت از دستور قانونی مزبور را

^۱ Dr.Robert Schwitzgebel

تشخیص دهند. همچنین این نوع نظارت می تواند نسبت به شماری از متخلفین، گروه ها و موقعیت های خاص مورد استفاده قرار گیرد. برای مثال می توان از سامانه مزبور جهت کنترل متهمینی که هنوز به اتهام آن ها رسیدگی به عمل نیامده است و یا سایر کسانی که در آزادی مشروط و یا دوره تعلیق مجازات قرار دارند، استفاده نمود.

زمانی که برای نخستین بار، سامانه نظارت الکترونیکی مورد استفاده قرار گرفت این نگرانی وجود داشت که شاید سامانه مزبور منجر به نقض حقوق اساسی مجرمان گردد. به عنوان مثال نظارت الکترونیکی می تواند ناقض برابری و حق بهره مندی از حقوق خصوصی گردد. به این شبهه این گونه پاسخ داده شد که مسلماً فرد مجرم از حقوق برابر با سایر شهروندان برخوردار نمی باشد و اتصاف فرد به جرم، برخی محدودیت ها و سلب برخی حقوق را به دنبال خواهد داشت. از آن جایی که این مفهوم را این نوع از مجازات به نسبت دیگر انواع مجازات سابقه کمتری دارد و هنوز هم از نظر علم حقوق، رم شناسی، حقوق بشر و ... می تواند مورد تحلیل و بررسی های فراوانی قرار گیرد و از آن جایی که در ایران هم جز جدیدترین موضوعاتی است که در قانون مجازات اسلامی مطرح شده است بر آن شدیم تا در پرتو مطالعات تطبیقی و با توجه به آموزه های جرم شناختی نقش اقامت تحت مراقبت الکترونیکی زندانیان و جایگاه آن در سیاست کیفری ایران مورد بررسی قرار گیرد.

مقدمه

محبوس نمودن بزه کار، به عنوان واکنشی رسمی و رایج از سوی جامعه، قدمت زیادی ندارد. در دو سده اخیر، به خصوص با الغای مجازات‌های جسمانی، کیفر سالب آزادی از سوی جوامع مختلف مورد توجه قرار گرفته است. لیکن در طول این دو قرن مشکلات و معضلات زیاد این مجازات نمود یافته است. به گونه‌ای که جامعه‌شناسان و جرم‌شناسان به این نتیجه رسیده‌اند که باید از روش‌های اصلاحی، بویژه اجرای مجازات‌های جایگزین حبس و نظارت بر محکوم در بیرون از زندان بهره گرفت. این مسأله حائز توجه است که جمعیت رو به افزایش زندانیان، گنجایش نظام زندان را می‌کاهد و مسؤولان نمی‌توانند در راستای اجرای برنامه‌های توان‌بخشی و بازسازگاری اجتماعی زندانیان کار چندانی انجام دهند. چنانچه با مطالعه تحلیلی برخی از زندانیان متوجه می‌شویم که پس از سپری شدن دوره محکومیت، علیرغم فعالیت‌های فرهنگی انجام شده در زندان‌ها موفق به انجام این رسالت به طور کامل نشده‌ایم و بعضی از زندانیان به فعالیت‌های فرهنگی بر آنها تاثیر اصلاحی عمیقی نداشته، بلکه آنان با توجه به زندگی اجتماعی در زندان به تدریج با محیط و اشخاص، خو گرفته و انواع راهکارهای جدید برای جرایم آینده را فرا می‌گیرند و متأسفانه برخی آلوده به بیمارهای مسری و واگیردار چون ایدز، هپاتیت، سل و غیره می‌شوند. بخشی شخصی مدتی را در زندان می‌گذرانند، مطمئناً نه خود او می‌تواند مسائل اقتصادی خود را حل کند و نه خانواده او، که در این صورت در بسیاری از موارد مشاهده می‌شود که شخص پس از رهایی از زندان به خاطر مشکلات مالی و اقتصادی که یا قبلاً دچار آن بوده و برطرف نشده یا با آمدن به زندان به وجود آمده و تشدید شده، دست به ارتکاب جرم دیگری می‌زند، همچنین تازمانی که شخص وارد زندان نشده است، هم شخص و هم خانواده‌ها از منزلت اجتماعی نسبی برخوردار می‌باشند و به محض

^۱ تدین، عباس؛ ۱۳۸۷، "نظارت الکترونیکی: گامی به سوی جایگزین‌های زندان"، مجله حقوقی دادگستری، دوره جدید،

ورود به زندان، چه به عنوان متهم یا مجرم موقعیت اجتماعی وی و خانواده‌اش متزلزل می‌شود که با استفاده از مجازات‌های جایگزین می‌توان هم از حجم جمعیت زندان‌ها بکاهیم و هم مشکلات ناشی از آن را حل کنیم و از هزینه‌های سرسام‌آور نگهداری زندانیان جلوگیری کنیم. مجازات‌های جایگزین حبسی که در قوانین جزایی ایران وجود دارد عبارتند از: (۱) آزادی مشروط (۲) تعلیق مجازات (۳) تبدیل مجازات و نوآوری‌هایی که در قانون مجازات اسلامی به آن اشاره شده است که از آن جمله: حبس‌های الکترونیکی، حبس خانگی، مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان ... می‌باشد.

با عنایت به ازدیاد جمعیت زندانیان و پیشرفت علوم و فنون، در کشورهای غربی ابزارهای مراقبتی الکترونیکی تحت عنوان (سامانه‌های نظارت الکترونیکی)^۱ از سال ۱۹۸۴ میلادی، مورد توجه واقع شده و به دو صورت، یعنی آزاد مورد استفاده قرار گیرد: نخست، نظارت الکترونیکی منفعل که فرستنده‌ای به بدن مجرم و یک شماره گیر به تلفن وصل می‌شود و به محض دور شدن شخص از محل معین شده، تلفن به‌طور خودکار به اداره مربوطه اطلاع می‌دهد. دوم، نظارت الکترونیکی فعال که در این روش با برقراری تماس تلفنی و غالباً اتفاقی با منزل، مجرم، تحت تعقیب مراقبتی قرار می‌گیرد.^۱ انتظار می‌رود این سامانه‌ها در قوانین کیفری ایران همچون دیگر کشورهای پیشرفته اروپایی و آمریکایی (که در حال حاضر ۸ کشور از جمله هند، فرانسه، تایلند، آمریکا و ترکیه از این روش استفاده می‌کنند؛ و حدود یک دهه آن را تجربه کرده‌اند) مورد استفاده و اجرا قرار گیرد. این طرح، با هدف کاهش آمار جمعیت زندانیان در کشور و در راستای زندان‌زدایی است و برخی آثار سوء حبس را برطرف می‌نماید. با استفاده از این مجازات جایگزین زندان، نظارت گسترده اجتماعی بر بزه‌کاران بیشتر خواهد شد و اجرایی شدن این طرح، کمک مؤثری در کاهش معضلات زندان‌ها خواهد نمود و درخصوص بیشتر جرائم تعزیری قابل اجرا خواهد بود. به نظر می‌رسد این روش درخصوص دو گروه می‌تواند اعمال گردد: نخست کسانی که به جای معرفی و اقامت در زندان با تشخیص قضات می‌توانند در خارج از زندان تحت مراقبت قرار گیرند؛ دوم، زندانیانی که به مرخصی یا مراکز اشتغال و مؤسسات فنی حرفه‌ای اعزام می‌شوند. اجرای مجازات، تحت نظارت

^۱ Electronic monitoring systems

سامانه‌های الکترونیکی، در قانون برنامه پنجم توسعه^۱ لحاظ شده و نظام جمهوری اسلامی ایران برای اجرای این طرح در بودجه خود اعتبارات مناسبی پیش‌بینی کرده است. در این طرح، تشخیص اینکه این نوع مجازات، مناسب برای مجرم است یا نه، با قاضی دادگاه است. در این قانون، مجرم کم‌خطرتر و مجرم‌ان جرایم غیر عمد به جای اینکه در کنار مجرم‌ان حرفه‌ای و خطرناک قرار بگیرند، در محیط خانواده، مجازات خود را سپری می‌کنند.^۲ محکومان که توسط دستگاه قضایی مشمول مجازات جایگزین حبس می‌شوند، از طریق دستگاهی الکترونیکی که روی دست، و یا کمر آنان نصب می‌شود، همچون استفاده از تجهیزات الکترونیکی دستبند و پابند هشداردهنده و یا کمربند الکترونیکی، خارجی آنها کنترل می‌شود و در خارج از فضای زندان با مراقبت کامل، دوران محکومیت خود را سپری خواهند کرد که در این روش، فرد نسبتاً آزاد است و در کنار خانواده خود تحت کنترل قرار می‌گیرد. البته ممکن است خارج از زندان و شرایط آن را دستگاه قضایی و قاضی مرتبط تعیین کرده و سازمان زندان‌ها، صرفاً مرادف الکترونیکی را برعهده خواهند گرفت. ماده ۶۲ قانون مجازات اسلامی اشعار می‌دارد: «در جرایم مزین، از درجه ۵ تا درجه ۸، دادگاه می‌تواند در صورت وجود شرایط مقرر در تعویق مراقبتی، محکوم به حبس را با رضایت وی در محدوده مکانی مشخص تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی قرار دهد». البته، به موجب تبصره‌های ذیل این ماده: «دادگاه، در صورت لزوم می‌تواند محکوم را تابع تدابیر نظارتی یا دسترسی ذکر شده در تعویق مراقبتی قرار دهد».

برخی جامعه‌شناسان و روان‌شناسان در بعضی موارد، اثرات منفی زندان را بیشتر از اثرات مثبت آن می‌دانند. از این رو به بررسی راه‌هایی جایگزین، به جای محبوس کردن افراد و نرم پرداخته‌اند؛ یکی از این راه‌ها که در عصر تکنولوژی بسیار مورد توجه قرار گرفته است، تحت مراقبت الکترونیکی است.

اگرچه یکی از اهداف مراقبت الکترونیکی زندانیان صرفه‌جویی در هزینه‌های حبس است، اجرای خود این نظام نیازمند سرمایه‌گذاری کلان مالی است و مهم‌تر از هر چیز اینکه مراقبت الکترونیکی

^۱ قانون برنامه پنجم توسعه، فصل هشتم، ماده ۲۱۱، بند ۵، شماره ۴.

^۲ آشوری، محمد: ۱۳۸۲، «جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین»، تهران: نشر گرایش، ص ۱۲.

نیز نباید فراموش کرد که جمعیت روبه افزایش زندانیان از گنجایش نظام زندان می‌کاهد و مسئولان نمی‌توانند برای برنامه‌های توانبخشی و بازسازی اجتماعی زندانیان کار چندانی انجام دهند. به همین دلیل جنبش جرم‌شناسی جدید، خواستار اصلاح مجازات‌ها بوده و نظریه جایگزین‌های زندان را مطرح کرده است. لذا در این بررسی جایگاه نظارت الکترونیکی به عنوان یکی از مجازات‌های جایگزین زندان در نظام کیفری ایران ضرورت می‌یابد.

با توجه به توصیفات فوق، می‌توان به جرأت به این موضوع اذعان داشت که مراقبت الکترونیکی، جنبشی است که ترانسته است به شکل کاملاً پیشرفته‌ای تفکر یک «مکان کیفری مجازات» را از بین ببرد. در این مسیر با اعلام یک مجازات نوین در یک محدوده‌ی معین اجتماعی وسیع، دو هدف مهم حقوق کیفری ایران فراهم شده است که عبارتند از: «جامعه مدنی» و «اجتماعی کردن مجازات»^۱. از سال ۱۳۹۱ این روش در ایران نیز مطرح شده است؛ همین موضوع نشان‌دهنده احساس نیاز به تغییر مجازات‌های انفرادی در جامعه‌ی اسلامی ایران است. از آنجا که امروزه، تدبیر راه‌حلی‌هایی به عنوان جایگزینی مجازات زندان، به بحث گسترده‌ای در سطح نظام‌های عدالت کیفری جهان تبدیل شده است. دست‌اندرکاران عدالت کیفری ایران نیز به دنبال تورم جمعیت زندان‌ها از توجه به این راهکار مهم سیاست‌گذاری غافل نمانده‌اند. از اینرو، ارزش مطالعات و بررسی‌های علمی در این زمینه آشکارتر می‌گردد. برای این به این هدف محتاج تحقیقات و بررسی‌های گسترده و عمیق در این زمینه هستیم. بدین منظور، در طرح حاضر ابتدا به تعریف و تدقیق اقامت تحت مراقبت الکترونیکی در زندانیان و چگونگی آن می‌پردازیم. سپس جایگاه این نوع از مجازات در سیاست کیفری ایران و ضرورت و مزایای این برنامه را با توجه به ضرورت اسلامی و ایرانی بودن این سیاست‌ها بررسی و مشخص می‌کنیم.

^۱ غلامی، سید محمد مهدی؛ ۱۳۸۴، «اقامت تحت مراقبت الکترونیکی PSE»، نشریه اصلاح و تربیت، شماره ۴۴، ص